

راهنمای جامع نمونه پژوهش

و ارزیابی و ارائه نتایج پژوهش‌های علمی

دکتر محمد صادق طالبی - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی و امد میبد

نشر بهتا پژوهش



سرشناسه	: طالبی، محمدصادق، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: راهنمای جامع نحوه پژوهش و تهیه و ارائه نتایج پژوهش های علمی محمد صادق طالبی.
مشخصات نشر	: اصفهان . بهتا پژوهش، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۹۸-۸۶-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه؛ ص. ۱۱۳.
موضوع	: تحقیق-روش شناسی
رده بندی کنگره	: Q ۱۸۰/۵۵/۹۷۲۱۷ ۱۳۹۱
رده بندی دیویی	: ۰۰۱/۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۰۸۷۹۸۲

نام کتاب	: راهنمای جامع نحوه پژوهش و تهیه و ارائه نتایج پژوهش های علمی
مؤلف	: محمدصادق طالبی
ناشر	: بهتا پژوهش
طراح جلد	: بدری معصومی زاده
صفحه آرا	: زهرا مسائلی
نوبت چاپ	: اول/ ۱۳۹۱
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه
بها	: ۸۰۰۰ تومان
تلفکس	: ۳۱ ۲۶۶۶۶ ۳۵
سازنه پیامک	: ۱۰۰۰۳۱۱۲۶۶۶۶۳۵
همراه تولید	: ۰۹۱۳-۰۰۰۰-۲۵۰۱
مسره فروش	: ۰۹۱۳-۰۰۰۰-۲۵۰۲



www.behtanashr.ir
info@behtanashr.ir

۸	مقدمه
۹	تعریف تحقیق
۱۲	انواع تحقیق
۱۲	الف) دسته بندی تحقیقات برحسب هدف
۱۲	ب) دسته بندی تحقیقات بر حسب نحوه گردآوری و ارزیابی اطلاعات
۱۳	ج) دسته بندی تحقیقات برحسب سادگی یا پیچیده بودن
۱۳	مراحل تحقیق
۱۴	طرح تحقیق
۱۵	انواع طرح تحقیق
۱۷	انتخاب موضوع تحقیق
۲۰	ضرورت تحقیق
۲۰	اهمیت تحقیق
۲۲	پیشینه تحقیق
۲۳	ضرورت بررسی پیشینه پژوهش
۲۴	معیارهایی برای قضاوت بیرامون پیشینه تحقیق
۲۴	سوالات تحقیق
۲۷	پیش فرض های تحقیق
۲۸	فرضیه تحقیق
۲۸	اهمیت فرضیه
۲۹	تهیه فرضیه
۳۱	ویژگی های یک فرضیه خوب
۳۲	انواع فرضیه
۳۲	الف) فرضیه آماری
۳۳	ب) فرضیه پژوهشی
۳۴	آزمون فرضیه
۳۴	منطق پژوهش
۳۵	کارکردهای پژوهش
۳۵	موارد پژوهش
۳۶	ویژگی های پژوهشگر
۴۳	روش تحقیق
۴۴	انواع روشهای تحقیق
۴۷	ویژگی های روش علمی
۴۸	جامعه تحقیق
۴۹	انواع جامعه
۵۰	نمونه آماری
۵۰	داده ها و اطلاعات
۵۱	سرشماری و نمونه گیری
۵۲	انواع نمونه

۵۲	روش‌های نمونه‌گیری
۵۳	متداول‌ترین روش‌های نمونه‌گیری به شرح ذیل می‌باشند.
۵۵	روشهای نمونه‌گیری و توزیع‌های نمونه‌گیری
۵۵	نمونه‌گیری بر مبنای احتمال
۵۶	مفهوم نمونه تصادفی
۵۶	ابزار اندازه‌گیری
۵۸	مقیاس‌ها
۶۲	عوامل موثر بر ضریب قابلیت اعتماد
۶۲	اعتبار اندازه‌گیری (روایی)
۶۲	اعتبار محتوا
۶۵	روش جمع‌آوری داده‌ها
۶۵	مشاهده
۶۶	مصاحبه
۶۷	مصاحبه انعطاف‌پذیر یا آزاد
۶۷	مصاحبه با انعطاف‌پذیری متوسط یا منظم
۶۷	مصاحبه انعطاف‌ناپذیر یا پرسشنامه همراه با مصاحبه
۶۸	پرسشنامه
۶۸	طبقه‌بندی بر اساس ماهیت پرسشنامه
۶۸	پرسشنامه باز
۶۸	پرسشنامه بسته
۶۹	طبقه‌بندی بر اساس نحوه اجرا
۶۹	نکات مهم در طراحی پرسشنامه
۷۰	مزایای پرسشنامه
۷۰	معایب پرسشنامه
۷۱	خصوصیات یک پرسش
۷۲	تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷۲	توصیف داده‌ها
۷۳	مشخصه‌های آماری
۷۴	مهارت تدوین و ارائه نتایج تحقیق
۷۵	نویسندگان و آدرس‌ها
۷۵	چکیده تحقیق
۷۶	واژگان کلیدی
۷۶	مقدمه
۷۶	مبانی نظری تحقیق
۷۶	روش تحقیق
۷۶	یافته‌های تحقیق
۷۷	بحث و نتیجه‌گیری
۷۷	فهرست منابع

۷۷	چند نکته اساسی در ارسال مقالات به نشریات علمی
۷۸	دلایل عدم پذیرش چکیده یک مقاله در نشریات علمی
۷۸	چگونگی تهیه مقاله
۷۹	اصول تهیه مقاله
۸۰	انواع مقاله
۸۱	چگونگی تهیه مقاله مروری
۸۴	چگونگی تهیه مقاله میدانی
۸۷	معیارهای ارزیابی مقاله
۹۰	روش نگارش یک مقاله علمی پژوهشی
۹۰	مقدمه
۹۱	بخشهای یک مقاله علمی پژوهشی
۹۱	بخش اول: چکیده
۹۱	بخش دوم: مقدمه
۹۲	بخش سوم: روش تحقیق
۹۲	بخش چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۹۲	بخش پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری
۹۳	پیوست‌ها و توضیحات
۹۴	ارزشیابی گزارش پژوهش
۹۴	مقدمه
۹۵	عنوان پژوهش
۹۶	بیان مساله
۹۸	الف) اهداف کلی
۹۸	ب) اهداف فرعی
۱۰۱	فرضیه‌ها یا پرسش‌ها
۱۰۳	تعریف مفاهیم و متغیرها
۱۰۳	متغیر
۱۰۶	مقیاس اندازه‌گیری (مقیاس متغیر)
۱۰۷	بررسی سوابق پژوهش
۱۰۷	روش بررسی
۱۰۸	نتیجه‌گیری
۱۰۹	پیشنهادها
۱۱۰	محدودیت‌های تحقیق
۱۱۰	مستندسازی
۱۱۱	مسائل بنیادی
۱۱۲	فرم ارزشیابی گزارش پژوهش
۱۱۳	منابع

مقدمه:

مطالعه تاریخ علوم مختلف حاکی از آن است که توسعه و پیشرفت آنها در طول حیات خود شرایط یکنواخت و یکسان نداشته است. سرعت پیشرفت علوم در ابتدا کند و بعد بتدریج سرعت آن افزوده شده است. مهمترین عامل این پیشرفت را می توان بکار بستن روش های علمی تحقیق و پژوهش دانست. هر چقدر این شیوه بررسی تکامل می یابد، به همان نسبت فرآورده های علمی فزونی بیشتری پیدا می کند. شاید بتوان اینگونه بیان کرد که: پیشرفت روش های تحقیق و پژوهش باعث پیشرفت سایر علوم است.

جایگاه تحقیق و پژوهش هنوز آن چنان که باید در جامعه علمی ما شناخته شده نیست و کاستی های فراوان در آن دیده می شود که عدم رعایت استانداردهای لازم در تحقیقات به عمل آمده، یکی از عوامل رکود امر تحقیق و پژوهش می باشد. بدیعی است که گسترش افق آگاهی های علمی یک جامعه و تامین اطلاعات ضروری برای اخذ تصمیمات منطقی مرهون انجام تحقیق و به کارگیری روش های دقیق و صحیح علمی توسط پژوهشگران و ارائه آن به جوامع بشری می باشد. اکنون بدون شک هر اقدامی برای روشن ساختن اهمیت تحقیق، موانع پیش روی آن و دستیابی به نتایج آن حائز اهمیت است.

مسلم است بدون دسترسی محقق به اطلاعات مورد نیاز و پیشینه تحقیق، اجرای عملی تحقیق میسر نیست و بدون عرضه یافته های تحقیق به دنیای علم و جامعه بشری، پیشرفت فناوری و رشد اقتصادی محقق نخواهد شد.

واضح و مبرهن است تهیه گزارش نتایج مطالعات و پژوهش های علمی و انتشار مقالات در مجلات معتبر مهمترین مرحله پژوهش محسوب می گردد. در واقع پژوهش وقتی مفهوم می یابد که نتایج آن منتشر و در اختیار جامعه قرار گیرد. در این راستا تلاش گردیده راهنمای نحوه پژوهش و تدوین گزارش و نتایج آن جهت استفاده دانشجویان دوره های تحصیلات تکمیلی و محققین بر اساس روش های علمی و تجارب دسته بندی شده ارائه گردد.

آنچه مسلم است این مجموعه دارای نواقص و کمبودهای متعددی است. اینجانب چشم انتظار راهنمایی ارزنده و یادآوری اشتباهات موجود در کتاب توسط شما عزیزان و بزرگواران هستم تا در تجدید نظر و بازنگری بعدی این کتاب از آنها بهره گیرم.

امید است با بذل توجه دست اندرکاران امر شاهد بهبود وضع تحقیقات علمی کشور و تحقق شتاب فزاینده ای در این خصوص باشیم.

محمد صادق طالبی

زمستان ۱۳۹۱

تعریف تحقیق:

در طول سالیان و از ابتدای حیات بشر، انسان همیشه با تحقیق سروکار داشته است. آنچه در اینجا اهمیت دارد آنکه تحقیقی می‌تواند راهگشا باشد که بر اساس اصول و موازین علمی صورت پذیرد. تحقیق در لغت به معنای درست و راست گردانیدن، پیدا کردن، یافتن یا جستجوی حقیقت آورده شده است (دهخدا، ۱۳۹۱).

تعاریف به عمل آمده از تحقیق و پژوهش فراوانند. تحقیق به روش علمی را مجموعه مقررات و قواعدی دانسته‌اند که چگونگی جستجو برای یافتن حقایق مربوط به یک موضوع را نشان می‌دهد. در جایی دیگر آن را حقیقت‌پزوهی نامیده‌اند و گروهی از دانشمندان تحقیق را عملی منظم که در نتیجه آن پاسخ‌هایی برای سوالات مندرج در موضوع تحقیق بدست خواهد آمد تعریف کرده‌اند (ریاحی، ۱۳۸۹). در هر صورت مشخص است که وجه اشتراک در همه این تعاریف جستجوی حقیقت است و حقیقت یک پدیده ذهنی است که با واقعیت (یعنی وجود عینی) مطابقت دارد. (هرچند ممکن است این امر در علوم تجربی صحیح باشد لیکن در علوم نظری چنین نیست) به هر حال ما نیز در روش تحقیقی که بحث خواهیم کرد دنبال یافتن حقیقت خواهیم بود. به صورت خلاصه منظور ما از روش علمی تحقیق، مجموعه قواعد و رویه‌ای است که محقق برای جمع‌آوری حقایق و واقعیت‌ها دنبال می‌کند تا سپس آنها را تفسیر، تبیین و اثبات نماید.

جان دیوئی معتقد است: “اولین مرحله تحقیق احساس وجود یک مشکل است؛ به این معنی که پژوهشگر در کار خویش با مانع یا مشکلی روبرو گردیده است که در حل آن ابهام یا تردید دارد و نمی‌تواند در مقابل آن ساکت بماند.” بنابراین نقطه آغازین در انجام هرگونه پژوهش یا تحقیقی بسیار مهم است و نقش آموزش افراد برای مسئله‌یابی که در برخی نظام‌های آموزشی بر آن بسیار تاکید می‌شود نیز از همین امر نشأت می‌گیرد. هرچه ضرورت پرسش در هنگام تدریس برای فراگیر بیشتر مطرح شود و از او خواسته شود تا ذهن خود را برای طرح سوالات بیشتر فعال سازد می‌توان انتظار داشت که در آینده نیاز به تحقیق و پیشرفت در او ارتقا یابد (قائمی، ۱۳۷۲).

اولین مرحله از تقسیم‌بندی تحقیق را می‌توان منوط به هدف از انجام تحقیق دانست. بدین صورت که آیا هدف از انجام تحقیق علائق علمی محقق است یا احتیاجات عملی. بدین شکل که محقق برای موشکافی در تجربیات خود و دیگران، کنجکاوی‌های علمی و یا الهامات و فرضیات علمی محض، در پی انجام تحقیق است و یا اینکه هدف کسب اطلاعاتی است که بتواند مشکل یا مسئله فوری را حل نموده و یا زمینه را برای تصمیم‌گیری در مورد یک موضوع یا مسئله خاص فراهم نماید. چنانچه هدف اول مد نظر باشد با تحقیق بنیادی یا Basic Research روبرو هستیم که در تعریف آن گفته می‌شود:

“تحقیقی است که برای گسترش و بسط دانش یا علوم پایه در یک نظام و بخاطر فهم آن طرح‌ریزی می‌شود. ممکن است همه یا بخشی از این دانش در آینده کاربرد داشته باشد ولی معمولاً خود محقق در کاربرد نقشی ندارد.” اما چنانچه تحقیق برای هدف دوم انجام شود آنرا تحقیق کاربردی یا Applied Research می‌نامند و در تعریف آن گفته می‌شود: “این نوع تحقیق بر روی یافتن راه حل مسائل فوری با ماهیت عملی متمرکز می‌شود و بنابراین، این تحقیقات جنبه عملی داشته و معمولاً خود محققین در کاربرد نتایج دخیل می‌باشند” (خواجه نوری، ۱۳۷۴).

تحقیق از دیرباز با آدمی همراه بوده است و در طول تاریخ به شیوه‌ها و روش‌های مختلفی آنرا انجام داده است. چنانچه انسان با تحقیق آشنا نمی‌شد و اقدام به انجام آن نمی‌کرد آیا دانش و علم انسان تا بدین پایه امروزی بود، مسلماً پاسخ منفی است (من همیشه در کلاسهای خود برای دانشجویان این جمله را یادآوری می‌کنم که چنانچه دانشجو به اندازه استادش بداند هیچگاه نباید توقع پیشرفت علم را داشته باشیم و این واقعیتی است که نگاه به تاریخ علم و پیشینیان آنرا برای ما بیشتر مشخص خواهد نمود) بنابراین تحقیق هم از دیدگاه فردی و هم از دیدگاه اجتماعی یک ضرورت است و انسانی که جستجو و تحقیق را در زندگی خود نداشته باشد، تصوری از رشد و تکامل هم برای او نمی‌توان داشت. علاوه بر این ضرورت انجام تحقیق از دیدگاه علمی نیز انکارناپذیر است چه “تحقیق را مایه حیات علم دانسته‌اند” (دلاور، ۱۳۷۷) و بدون انجام تحقیق علم همچون آبی که در جایی مانده باشد دچار گندیدگی و تبدیل شدن به لجن زار خواهد شد.

تحقیق عبارت است از یک عمل منظم که در نتیجه آن پاسخ‌هایی برای سوالهای مورد نظر، مطرح شده و در موضوع تحقیق به دست می‌آید.

تحقیق از نظر لغت به معنی درست کردن، راست گردانیدن، پیدا کردن و یافتن حقیقت است. در اصطلاح علمی عبارت است از: روش‌هایی توأم با طرح و اندیشه که برای کشف حقیقتی بکار می‌رود. برای تحقیق تعاریف گوناگونی بیان شده است که برخی از آنها بقرار زیر است:

- تحقیق مطالعه حقیقت است.

- تحقیق مجموعه قواعد و مقرراتی است که به آدمی می‌آموزد چگونه باید حقایق مربوط به یک زمینه را جستجو کند.

- تحقیق عبارت است از: جستجو برای کسب آگاهی‌های جدید و حقیقتی با روش علمی (قائمی، ۱۳۷۲).

- تحقیق فرایندی برنامه‌ریزی شده، هوشیارانه، نظام‌مند (systematic) و قابل اعتماد برای یافتن

حقایق یا فهم عمیق مسایل است (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶).

تحقیق نوعی تلاش برای استدلال و استنباط و در نتیجه امکان صدور رای و حکم بر مبنای یک روش خاص علمی است. محقق سعی دارد هیچ مساله تحقیقی را نپذیرد مگر آن را روشن و بدیهی کند و مطلب مورد بررسی او به درستی روشن شود (قائمی، ۱۳۷۲).

این چنین پاسخ‌ها ممکن است کلی و ذهنی، نظیر یافته‌های تحقیقات بنیادی یا برعکس قابل لمس و ویژه مانند یافته‌های تحقیقات کاربردی باشد، که در هر حال محقق سعی دارد حقایق را آشکار کند و بر اساس تعبیر و تفسیر این حقایق به دانشی نو دست یابد (نادری و سیف نراقی، ۱۳۷۵).

تحقیق به معنای دقیق و علمی آن در ارتباط با یک تئوری انجام می‌گیرد. بدین معنا که در هر تحقیق، یا قصد تضعیف و رد یک تئوری و یا قصد تقویت و اثبات آن را داریم یک تئوری جدید ارائه دهیم و برای تقویت و اثبات آن ادله خود را مطرح کنیم. بهر حال تحقیق در معنای واقعی خود به نوعی با یک تئوری و فرضیه در ارتباط است. بنابراین اگر یک تحقیق هیچ ارتباطی با تئوری خاصی نداشته باشد، در حقیقت تحقیق نمی‌باشد.

آنچه در این تعاریف می‌بینیم کوشش و تلاش علمی برای یافتن حقیقت است. محقق می‌کوشد پدیده‌های موجود را مورد بررسی قرار داده و مسائل جدیدی بیابد، آنگاه بین یافته‌های خود روابطی کشف کند و آنها را آنچنان بهم مربوط سازد که حاصل آن مجموعه واحد و یگانه‌ای گردد.

انواع تحقیق:

به طور کلی تحقیق را می‌توان با توجه به سه ملاک:

(الف) هدف تحقیق (ب) نحوه گردآوری داده‌ها (ج) سادگی یا پیچیده بودن، تقسیم کرد.

الف) دسته‌بندی تحقیقات برحسب هدف:

۱- تحقیق بنیادی (basic) یا نظری (pure) که هدف اساسی این نوع تحقیقات آزمون نظریه‌ها، تبیین روابط و پدیده‌ها و نظریه‌پردازی، افزودن به دانش موجود در یک زمینه خاص و بالاخره تولید دانش و بررسی نظریه تحول تاریخ است. تحقیقات بنیادی نظریه‌ها را بررسی کرده، آنها را تأیید، تعدیل یا رد می‌کند.

۲- کاربردی (applied) که هدف این تحقیقات توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. به عبارت دیگر تحقیقات کاربردی به سمت کاربرد عملی دانش هدایت می‌شود.

۳- توسعه‌ای یا راهبردی (strategic) که تحقیق و توسعه نیز از آن یاد می‌شود: هر گونه فعالیت منظم مبتنی بر دانش موجود، حاصل از تحقیقات و یا تجربه‌ای که به منظور تولید مواد، فرآورده‌ها، وسایل، ابزار، فرایندها و روش‌های جدید و یا بهبود آنها صورت می‌گیرد. که هدف آن تشخیص مناسب بودن یک دانش، روش، ارزش و... برای هدفی خاص و یا تهیه و تدوین برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای است.

ب) دسته‌بندی تحقیقات بر حسب نحوه گردآوری و ارزیابی اطلاعات

۱- تحقیق توصیفی (غیر آزمایشی)، (descriptive): (توصیف شرایط، اشیاء، امور و پدیده‌های مورد بررسی به منظور شناخت بیشتر آنها).

۲- تحلیلی (آزمایشی): که هدف آن شناسایی معلول به منظور کشف علل احتمالی آن و یا مطالعه متغیر وابسته به منظور یافتن متغیر مستقل می‌باشد.

تحقیقات توصیفی به دسته‌های زیر تقسیم‌بندی می‌شوند:

۱- تحقیق پیمایشی (Survey research)

۲- تحقیق همبستگی (Correlation research)